

—
Верховний
Суд

Судовий розгляд як інструмент виконання завдань кримінального судочинства

Олександра Яновська

суддя Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду,
доктор юридичних наук, професор

Окремі питання судового розгляду

Постанови керівника органу досудового розслідування про визначення слідчого або групи слідчих, старшого групи слідчих, які здійснювали досудове розслідування, можуть бути надані прокурором та оголошені під час судового розгляду, якщо під час дослідження доказів в учасників провадження виникне сумнів у їх достовірності з огляду на те, що ці докази було зібрано неуповноваженими особами.

Якщо це питання не ставилося в суді першої інстанції, а виникло під час апеляційного чи касаційного розгляду, такі процесуальні документи можуть бути надані суду апеляційної або касаційної інстанції в межах перевірки доводів, викладених в апеляційній чи касаційній скаргах.

Детальніше з текстом постанови ОП від 14.02.2022 у справі № 477/426/17 (провадження № 51-4963кмо20) можна ознайомитися за посиланням – <https://reestr.court.gov.ua/Review/103525190>.

Чинне кримінальне процесуальне законодавство не передбачає перевірки показань особи із застосуванням спеціального технічного засобу – поліграфа (детектора брехні) – та використання отриманих відповідних даних як доказу. Якщо суд першої інстанції безпосередньо допитав свідка та під час ухвалення обвинувального вироку послався на отримані показання як на докази, дослідивши при цьому звіт про результати використання поліграфа, то це не є порушенням вимог кримінального процесуального законодавства.

Детальніше з текстом постанови колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 26.01.2023 у справі № 183/3452/19 (провадження № 51-3293км22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108686155>.

Суд при розгляді справи повинен забезпечити право сторін на допит особи, яка дає показання, важливі для вирішення справи. За наявності свідчень особи, наданих під час минулого судового розгляду, сторона має право вимагати її допиту під час нового судового розгляду, і в цьому разі суд має вжити всіх необхідних заходів для забезпечення такого права. Якщо попри всі необхідні заходи забезпечити явку зазначеної особи неможливо, сторона на доведення своєї позиції може надати суду показання особи, які та давала під час минулого судового розгляду, і сам факт відсутності останньої під час нового розгляду не може бути підставою для визнання її показань недопустимим доказом. Дослідивши ці показання, суд повинен дати їм оцінку з погляду допустимості, належності та достовірності, враховуючи, у тому числі, наскільки були забезпечені права сторони під час допиту особи в минулому розгляді. Факт неможливості допиту цієї особи під час нового судового розгляду має враховуватися судом в ході оцінки достовірності цього доказу у сукупності з іншими доказами у справі.

Детальніше з текстом постанови ВС від 19.11.2019 у справі № 750/5745/15-к (провадження № 51-10195км18) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86275852>

Системний аналіз норм кримінального процесуального закону й судової практики ВС в частині можливості врахування судом показань особи, наданих під час минулого судового розгляду, свідчить про те, що прийняття такого доказу і покладення його в основу рішення можливе лише в тому випадку, коли допит особи під час минулого судового розгляду здійснювався в тому ж суді та за участю тих же учасників судового процесу, які брали участь під час нового розгляду. В іншому разі сторони провадження будуть позбавлені можливості перехресного допиту такої особи, що відповідно до положень п. 5 ч. 2 ст. 87 КПК є істотним порушенням прав людини та основоположних свобод і зобов'язує суд визнати такий доказ недопустимим.

Детальніше з текстом постанови ВС від 19.05.2022 у справі № 750/11103/18 (провадження № 51-6198км21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reestr.court.gov.ua/Review/104443648>.

Показання, які отримуються в чітко визначеній процесуальній формі, не тотожні поясненням, які не є джерелами доказів у кримінальних провадженнях щодо злочинів, на відміну від кримінальних проваджень стосовно кримінальних проступків. Якщо обвинувачені відмовилися давати показання з приводу пред'явленого їм обвинувачення та їх допит не здійснювався, то суд першої інстанції не має права покладати інформацію, отриману від обвинувачених під час судових дебатів у вигляді пояснень, в обґрунтування вироку, а суд апеляційної інстанції повинен виключити посилання у вироку суду першої інстанції на ці пояснення як такі, що отримані не з передбачених кримінальним процесуальним законом джерел. Пропозиція апеляційного суду «надати пояснення щодо обставин інкримінованого злочину» означає пропозицію надати саме показання, що по суті є процедурою дослідження доказів шляхом фактичного допиту обвинувачених.

Детальніше з текстом постанови ВС від 01.08.2022 у справі № 640/7928/17 (провадження № 51-3413км21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105624070>.

Здійснення судом допиту свідків, витребування документів та проведення процесуальних дій на підставі клопотання сторони захисту не є порушенням принципу диспозитивності у кримінальному провадженні, а отримані у такий спосіб докази є допустимими. Дослідження цих доказів за участю сторін під час судового слідства не порушує вимог ст. 290 КПК.

Детальніше з текстом постанови ВС від 07.07.2020 у справі № 632/313/16-к (провадження № 51-2113км19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90280181>

Показання свідків, питання про допит яких сторона захисту поставила лише під час судового розгляду, не можуть бути визнані недопустимими доказами з тієї підстави, що вони не були відкриті стороні обвинувачення в порядку ст. 290 КПК.

Детальніше з текстом постанови ВС від 23.06.2020 у справі № 675/423/17 (провадження № 51-5428км19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90143798>

Заперечення обвинуваченим у судовому засіданні відомостей, які були перевірені під час слідчого експерименту за його участю, не може автоматично свідчити про недопустимість як доказу протоколу слідчого експерименту. Проведення слідчого експерименту у формі, що не містить ознак відтворення дій, обстановки, обставин події, проведення дослідів чи випробувань, а посвідчує виключно проголошення підозрюваним зізнання у вчиненні кримінального правопорушення з метою його процесуального закріплення, належить розцінювати як допит, що не має в суді доказового значення з огляду на зміст ч. 4 ст. 95 КПК.

Детальніше з текстом постанови ОП від 14.09.2020 справі № 740/3597/17 (провадження № 51-6070кмо19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91702552>

КПК не передбачає обов'язку суду дослівно викладати у вироку показання свідків. Таке джерело доказів суд відображає в тому обсязі, який необхідний для встановлення істини у кримінальному провадженні. Якщо зі змісту технічних записів судових засідань випливає, що показання свідків викладено у вироку з достатньою повнотою, без зайвої деталізації, відображено сутнісну (змістовну) складову показань, що має значення для встановлення судом обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні за приписами ст. 91 КПК, то це свідчить про відсутність порушень вимог кримінального процесуального законодавства.

Детальніше з текстом постанови ВС від 14.12.2022 у справі № 754/10882/17 (провадження № 51-1223км22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107938586>.

Запис телефонних розмов з обвинуваченим, які зробив свідок на диктофон або на пам'ять телефону та передав органу досудового розслідування, не можуть бути оцінені як матеріали негласної слідчої (розшукової) дії. За наявності обґрунтованих сумнівів щодо достовірності таких записів, які входять до сукупності ключових доказів, покладених в основу обвинувального вироку, учасники судового провадження мають право просити суд призначити відповідну експертизу цих документів.

Детальніше з текстом постанови ВС від 02.12.2022 у справі № 758/1780/17 (провадження № 51-4254км21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107805025>.
Окрема думка – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107834095>.

Під час судових дебатів, крім промов учасників судового провадження, будь-яких інших процесуальних дій, за винятком рішення про відновлення з'ясування обставин, чинним законодавством не передбачено. Стадія судових дебатів не передбачає розгляду клопотань та заяв. Відмова суду першої інстанції в задоволенні клопотання захисника про відкладення розгляду справи для підготовки до судових дебатів, яке було заявлено після виступів прокурора, потерпілого й підзахисного, не є порушенням права на захист і справедливий судовий розгляд.

Детальніше з текстом постанови ВС від 06.07.2022 у справі № 127/15447/20 (провадження № 51-5846км21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105168215>.

У процесі розгляду в спеціальному судовому провадженні (in absentia) суд першої інстанції повинен уживати всіх необхідних заходів для реалізації захисником своїх процесуальних прав, забезпечувати сторонам рівні умови для їх реалізації та надавати кожній стороні розумну можливість представляти справу в таких умовах, які не ставлять цю сторону в суттєво не вигідне становище щодо іншої сторони. Якщо в спеціальному судовому провадженні (in absentia) суд відмовив задовольнити клопотання сторони захисту про відкладення розгляду справи та про надання часу для підготовки виступу в судових дебатах для належної організації і непорушення права на захист підзахисного без належного й розумного обґрунтування своєї відмови, посиляючись виключно на необхідність забезпечення безперервності судового розгляду (ст. 322 КПК) і недоцільність витрачання прокурором бюджетних коштів на розміщення оголошення, то це порушує принципи юридичної рівності, змагальності та справедливості судового розгляду, що не узгоджується зі ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Детальніше з текстом постанови ВС від 19.07.2022 у справі № 727/13085/18 (провадження № 51-10250км18) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105359481>.

Окремі питання апеляційного розгляду

Підозрюваний, обвинувачений, засуджений не мають права відмовитися від апеляційної чи касаційної скарги захисника, поданої в їхніх інтересах.

У разі незгоди підозрюваного, обвинуваченого, засудженого із апеляційною чи касаційною скаргою захисника вони мають право заявити про це до або під час судового засідання, і суд має право врахувати їхню позицію при вирішенні скарги.

Детальніше з текстом постанови ОП від 22.02.2021 у справі № 481/1754/18 (провадження № 51-1579кмо20) можна ознайомитись за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95139631>

Надання апеляційним судом у судовому рішенні мотивованої відповіді не на всі доводи, що містилися в апеляційній скарзі та стосувалися відсутності належних і допустимих доказів на обґрунтування винуватості особи у вчиненні злочинів, зосередження уваги виключно на висновках, викладених у вироку, формальне перерахування доказів, показань свідків і документів, зазначених у ньому, які оспорювалися разом з висновком місцевого суду, залишення без розгляду доводів, що містилися у доповненнях до апеляційної скарги обвинуваченого, є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону.

Детальніше з текстом постанови ВС від 16.03.2021 у справі № 456/3575/17 (провадження № 51-5808км20) можна ознайомитись за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95682168>

Формальний підхід апеляційного суду до перевірки тверджень засудженого, які містилися в його апеляційній скарзі про застосування щодо нього незаконних методів ведення слідства, порушує гарантоване право на об'єктивний, неупереджений розгляд його справи.

Детальніше з текстом постанови ВС від 13.04.2021 у справі № 752/6631/18-к (провадження № 51-1999км20) можна ознайомитись за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96465099>

Апеляційний суд, на відміну від суду першої інстанції, здійснює перегляд вироку суду першої інстанції в межах апеляційної скарги. Його повноваження стосовно дослідження доказів зводяться до перегляду кримінального провадження в межах вимог апеляційної скарги з урахуванням наявності або відсутності обґрунтованого клопотання сторони кримінального провадження щодо повторного дослідження доказів. Відсутність такого клопотання, якщо в оскарженому вироку суд дав оцінку всім доказам, на помилковість якої посилається сторона на стадії апеляційного оскарження вироку, не зумовлює виникнення обов'язку апеляційного суду повторно досліджувати обставини, встановлені під час кримінального провадження, і не створює передумов для використання апеляційним судом свого права дослідити нові докази за наявності підстав, регламентованих положеннями ч. 3 ст. 404 КПК.

Детальніше з текстом постанови ВС від 13.07.2022 у справі № 522/2003/15-к (провадження № 51-9773км18) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105279832>.

Відсутність обґрунтованого клопотання сторони кримінального провадження про дослідження доказів за умови, що в оскарженому вироку суд дав оцінку всім доказам, на неправильну оцінку яких посилається сторона на стадії апеляційного оскарження вироку, не зумовлює обов'язку апеляційного суду повторно досліджувати обставини, встановлені під час кримінального провадження, та не створює передумов для використання апеляційним судом свого права дослідити нові докази за наявності підстав, регламентованих положеннями ч. 3 ст. 404 КПК. За відсутності мотивованого клопотання про повторне дослідження доказів, яке обов'язково має відповідати положенню ч. 3 ст. 404 КПК, апеляційний суд не повинен досліджувати ці докази, оскільки протилежно, без дотримання принципів, закріплених у приписах зазначеної норми процесуального закону, може перетворити апеляційний перегляд судового рішення на повторний розгляд кримінального провадження по суті, що фактично нівелює принцип інстанційності судочинства

Детальніше з текстом постанови ВС від 21.12.2022 у справі № 759/5737/17 (провадження № 51 2899км20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108225763>.

Якщо в апеляційній скарзі порушується питання про невідповідність висновків місцевого суду фактичним обставинам кримінального провадження, то апеляційний суд повинен детально перевірити матеріали провадження. Ухвалюючи рішення, відмінне за змістом від рішення місцевого суду, яким погіршується становище засудженого у зв'язку з перекваліфікацією дій останнього на більш тяжкий злочин, апеляційний суд не може обмежитися дослідженням меншої сукупності доказів порівняно з тією сукупністю, яку дослідив місцевий суд. Надання апеляційним судом іншої оцінки доказам, які він не досліджував безпосередньо, суперечить вимогам кримінального процесуального закону.

Детальніше з текстом постанови ВС від 19.01.2022 у справі № 404/2605/20 (провадження № 51-3472км21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102634463>

Суд апеляційної інстанції належним чином не перевірів доводи апеляційної скарги сторони захисту про покладення в основу висновку про винуватість засудженого обох висновків експертизи, які суперечать один одному і є протилежними, зокрема щодо вирішення питання про спосіб та механізм заподіяння тілесних ушкоджень, яке має істотне значення для кваліфікації злочину. Суд першої інстанції згідно з положеннями, передбаченими п. 2 ч. 3 ст. 374 КПК, має проаналізувати обидва висновки, надати їм відповідну оцінку із вказівкою на те, чому він надає перевагу одному висновку над іншим, та не позбавлений можливістю своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам незалежно від наявності клопотання відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 332 КПК.

Детальніше з текстом постанови ВС від 28.09.2022 у справі № 148/744/15-к (провадження № 51-5505км19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106598735>.

Якщо перегляд вироку місцевого суду був ініційований стороною обвинувачення з метою доведення необхідності застосування закону про більш тяжке кримінальне правопорушення, то, враховуючи обставини судового розгляду, апеляційний суд повинен із власної ініціативи реалізувати право на повторне дослідження доказів за відсутності клопотань сторін про це.

Детальніше з текстом постанови ВС від 01.08.2022 у справі № 640/7928/17 (провадження № 51-3413км21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105624070>.

В ухвалі апеляційного суду, якою кримінальне провадження щодо обвинуваченого закрито на підставі п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК, повинні бути наведені критерії, які б надавали суду можливість стверджувати, що зібрані під час досудового розслідування докази є недопустимими, обґрунтування, чому саме ці докази суд вважає неналежними, та вказівка на те, які порушення вимог кримінального процесуального закону були допущені при проведенні органом досудового розслідування слідчих (розшукових) дій.

Детальніше з текстом постанови ВС від 07.07.2022 у справі № 748/1046/19 (провадження № 51-1706км20) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105219325>.

Суд апеляційної інстанції за наявності відповідних підстав має процесуальні повноваження для постановлення ухвал, які не вирішують справи по суті, однак звертають увагу уповноважених органів на встановлені у кримінальному провадженні факти порушення закону, які потребують вжиття належних заходів реагування.

Детальніше з текстом постанови ОП від 14.06.2021 у справі № 686/9636/18 (провадження № 51-6276кмо19) можна ознайомитись за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97771973>

Окремі питання забезпечення права
на захист під час судового провадження

Проведення судового засідання за відсутності захисника, обраного підсудним, на якому розглянуто питання, що підлягало негайному вирішенню, про продовження запобіжного заходу у виді тримання під вартою за участю підсудного та захисника, призначеного в порядку ст. 49 КПК

Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 22.01.2019 року у справі № 326/597/16-к (провадження № 51-7658км18) <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79412764>

Порушення апеляційним судом права на захист убачається в разі розгляду цим судом апеляційної скарги сторони обвинувачення за відсутності сторони захисту – адвоката й засудженого – попри наявність у матеріалах кримінального провадження клопотання сторони захисту про відкладення розгляду справи, зокрема, у зв'язку із хворобою засудженого та неможливістю його прибуття в судове засідання, з якого випливає, що засуджений мав намір брати участь у судовому засіданні під час розгляду апеляційної скарги сторони обвинувачення, і вказівки в ньому на те, що згодом будуть надані відповідні документи на підтвердження хвороби засудженого та перебування його на лікарняному. Посилання апеляційного суду в ухвалі на те, що засуджений не підтвердив факт свого захворювання, є неприйнятним, адже відповідні документи про хворобу засудженого сторона захисту могла надати лише після його одужання, що й було зроблено вже на етапі подання касаційної скарги.

Детальніше з текстом постанови ВС від 01.09.2022 у справі № 740/2157/19 (провадження № 51-5091км21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106079365>.

Обмеження засудженого у можливості реалізувати свободу на вільний вибір захисника своїх прав під час апеляційного перегляду, що виявилось у неналежному реагуванні в суді апеляційної інстанції на прояви суперечок між обвинуваченим та його захисником

Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 28.02.2019 року у справі № 330/2292/14-к (провадження № 51-3974км18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80304865>

Неналежне повідомлення в апеляційному суді двох захисників обвинуваченого про дати судових засідань за умови присутності на цих засіданнях третього захисника та обвинуваченого, які не заявляли клопотання про необхідність участі відсутніх захисників

Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 18.10.2018 року у справі № 653/2245/15-к (провадження № 51-689км18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77361877>

Просте призначення національними органами захисника не гарантує ефективну правову допомогу (п. 65 рішення ЄСПЛ від 19 грудня 1989 року у справі «Камазінські проти Австрії»).

п. 262 рішення ЄСПЛ від 21 квітня 2011 року у справі «Нечипорук і Йонкало проти України»: «право кожного обвинуваченого у вчиненні злочину на ефективний захист, наданий захисником..., є однією з основних ознак справедливого судового розгляду».

п. 89 рішення ЄСПЛ від 13 лютого 2001 року у справі «Кромбах проти Франції»: «хоча право кожної особи, обвинувачуваної у вчиненні кримінального правопорушення, на ефективний захист адвокатом не є абсолютним, воно становить одну з головних підвалин справедливого судового розгляду».

держава не може нести відповідальності за кожен недолік у роботі захисника призначеного з метою надання юридичної допомоги, або обраного обвинувачуваним. Незалежність представників юридичної професії від держави передбачає, що здійснення захисту є по суті відносинами між підсудним та його захисником незалежно від того, чи призначається захисник для надання юридичної допомоги, чи його послуги оплачуються з приватного джерела (див. рішення від 24 вересня 2002 року у справі «Кускані проти Сполученого Королівства» (Cuscani v. the United Kingdom), заява № 32771/96, п. 39).

Згідно з підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції втручання від компетентних національних органів вимагається лише у тому випадку, коли нездатність захисника ефективно представляти інтереси підзахисного є очевидною або у достатній мірі доведена до їх відома якимось іншим способом (див. рішення від 19 грудня 1989 року у справі «Камазінські проти Австрії»)

в рішенні від 16 грудня 2010 року у справі «Боротюк проти України» у п. 80 ЄСПЛ зазначив, що: «ані буква, ані дух ст. 6 Конвенції не перешкоджають особі добровільно відмовитися (у відкритий чи мовчазний спосіб) від свого права на гарантії справедливого судового розгляду. Однак для того, щоб така відмова була дійсною для цілей Конвенції, вона має бути виражена у недвозначній формі і має супроводжуватися мінімальними гарантіями, співмірними з важливістю такої відмови».

Також у п. 65 рішення ЄСПЛ від 15 листопада 2012 року у справі «Єрохіна проти України» ЄСПЛ вказав: «перед тим, як вважати обвинуваченого таким, що відмовився від важливого права за ст. 6 Конвенції, з огляду на непрямі ознаки його поведінки слід переконатися, що він міг розумно передбачити наслідки своєї поведінки» (п. 59 рішення від 27 березня 2007 року у справі «Талат Тунч проти Туреччини»).

Необхідно продемонструвати, що особа в розумних межах передбачає наслідки подібної відмови (від адвоката)

(Піщальніков проти Росії (7025/04), (2009) §80, Галстян проти Вірменії (26986/03), (2007) §§90-92; Сейдовіч проти Італії (56581/00), Велика палата (2006) §§86-87).

Особа, яка підозрюється, обвинувачується або засуджена за вчинення кримінального правопорушення, може відмовитися від захисника чи замінити його відповідно до вимог ст. 54 КПК. Участь захисника в 16 судових засіданнях в інтересах обвинуваченого, зокрема, виступ у судових дебатах з висловленням позиції захисту, узгодженої з обвинуваченим, підтримка обвинуваченим свого захисника в усіх питаннях, щодо яких суд ухвалював рішення після заслуховування думки учасників судового провадження, подання захисником апеляційної скарги на обвинувальний вирок місцевого суду щодо обвинуваченого, за якою було відкрито апеляційне провадження, участь захисника в апеляційному розгляді кримінального провадження, якщо обвинувачений упродовж досудового розслідування та розгляду судами обох інстанцій підтримував свого захисника та не повідомляв про пасивність захисту, який надавав йому захисник, і не ставив під сумнів ефективності наданої йому правової допомоги цим захисником, свідчить про ефективний захист обвинуваченого, що не дає судам підстав робити висновок про неефективність захисту обвинуваченого.

Детальніше з текстом постанови ВС від 15.09.2022 у справі № 127/4430/18 (провадження № 51-1013км22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106315571>.

Не вважається обмеженням або порушенням права на захист обвинуваченого його подальша незгода з раніше обраними та узгодженими з адвокатом позицією і тактикою захисту, якщо обвинувачений сам обрав собі адвоката, уклавши з ним договір про правову допомогу, під час судового розгляду не скаржився на дії адвоката, не відмовлявся від його послуг і не просив залучити йому безоплатного захисника. Якщо адвокат, з яким обвинувачений уклав договір про правову допомогу, здійснював захист обвинуваченого до моменту ухвалення вироку, а вже після цього був поновлений на роботі в органах прокуратури, то це не свідчить про порушення права на захист обвинуваченого.

Детальніше з текстом постанови ВС від 28.09.2022 у справі № 341/2192/19 (провадження № 51-5904км21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106598642>.

Ефективність захисту не є тотожною досягненню бажаного для обвинуваченого результату судового розгляду, а полягає в наданні йому належних та достатніх можливостей із використанням власних процесуальних прав та кваліфікованої юридичної допомоги, яка в передбачених законом випадках є обов'язковою, захищатися від обвинувачення в передбачений законом спосіб. Подальша незгода обвинуваченого з раніше обраними та узгодженими з адвокатом позицією і тактикою захисту не свідчить про його неефективність.

Детальніше з текстом постанови ВС від 06.04.2021 у справі № 520/2598/17 (провадження № 51-2399км20) можна ознайомитись за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96179812>

ПРОЦЕДУРНІ АСПЕКТИ РЕЖИМУ
ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ З ТОЧКИ ЗОРУ ПРАВА
НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

Легітимна мета дистанційного засідання у межах кримінального провадження має ґрунтуватися на таких цінностях, як охорона громадського порядку, охорона здоров'я, запобігання вчиненню правопорушень і захист права на життя, свободу, захист свідків і потерпілих від злочинів. Суд може розглядати питання дотримання права на суд протягом розумного строку, зокрема, на наступних етапах провадження після провадження суду першої інстанції.*

2. Мета дистанційного засідання може бути визнана легітимною у зв'язку з надзвичайним і воєнним станом у таких випадках:

- Збереження здоров'я та життя учасників у разі бомбардування або ризику бомбардування.
- Збереження життя представників влади та ув'язнених шляхом уникнення переміщення.
- Руйнування судової інфраструктури.
- Руйнування дорожньої інфраструктури.
- Відсутність обладнання або людських ресурсів для забезпечення безпечного переміщення.

* Тут і надалі: Посібник з загальних принципів щодо проведення дистанційних судових засідань у цивільних, адміністративних і кримінальних провадженнях, підготовлений експертами СЕРЕУ, Рада Європи, 2022.

Ухвалення судом рішення про здійснення дистанційного судового провадження, у якому поза межами приміщення суду перебуває обвинувачений, який заявив клопотання про безпосередню участь у судовому розгляді, крім випадків здійснення дистанційного судового провадження в умовах воєнного стану, згідно з приписами ст. 412 КПК є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону.

Детальніше з текстом постанови ОП від 21.11.2022 у справі № 415/1698/12-к (провадження № 51-4999кмо20) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107533687>.

Участь засудженого в судовому засіданні в режимі відеоконференції є його фактичною участю у ньому. Якщо засуджений подав клопотання про безпосередню участь у судовому засіданні, однак його етапування зі слідчого ізолятора до ізолятора тимчасового тримання виявилось неможливим у зв'язку з тим, що в ізоляторі тимчасового тримання відсутні умови для утримування осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, то проведення судового засідання за участю засудженого в режимі відеоконференції зі слідчого ізолятора за ухвалою суду не є порушенням його права на участь у судовому засіданні.

Детальніше з текстом постанови ВС від 29.07.2021 у справі № 320/2582/19 (провадження № 51-1524км21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98728751>

Апеляційний розгляд кримінального провадження за участю засудженої особи дистанційно в режимі відеоконференції не порушує її права на захист, якщо цьому передувало з'ясування судом думки учасників судового провадження, які проти проведення дистанційного судового провадження будь-яких заперечень не висловлювали, а засуджена особа брала активну участь у судовому засіданні, заявляла клопотання, надавала пояснення та висловлювала свою думку щодо всіх процесуальних питань під час апеляційного розгляду.

Детальніше з текстом постанови ВС від 08.02.2022 у справі № 523/12172/18 (провадження № 51-2765км21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reestr.court.gov.ua/Review/103466817>.

3. Під час дистанційного засідання слід застосовувати такі **принципи щодо зображення**:

- Обличчя особи, що говорить (судді, обвинуваченого, перекладача, адвоката) завжди має бути видно на екрані.
- Кадрування має бути справедливим щодо обвинуваченого (наприклад, слід уникати неприємних ракурсів, контурного освітлення або спотворень, через які обличчя особи не видно).

4. Розглядаючи можливість розгляду справи в дистанційному режимі, суд повинен враховувати **технічні можливості** суду, сторін, їх представників та інших учасників.

5. Секретар судового засідання повинен забезпечити належну підготовку до проведення дистанційного засідання, а саме:

- Перевірити наявність в учасників необхідних технічних можливостей для участі в засіданні;
- Надіслати учасникам інформацію про те, як користуватися платформою;
- Завчасно надіслати пам'ятку про права та обов'язки електронною поштою;
- Запропонувати перевірити з'єднання з учасниками перед проведенням судового засідання, включаючи пробний сеанс зв'язку в день засідання;
- Попросити всіх учасників приєднатися до сеансу зв'язку або увійти в обліковий запис за короткий час до початку засідання.

6. Суд повинен:

- Розглянути питання про скорочення засідань з урахуванням того, що дистанційні засідання потребують підвищеної концентрації від учасників;
- Розглянути можливість робити перерви, щоб сторони й адвокати, які фізично не знаходяться в одному місці, могли провести приватну консультацію;
- Визначити порядок, у якому будуть заслуховуватися свідки та експерти, а також час і спосіб запрошення їх до дистанційної зали судових засідань.

7. Суд має знати про фізичне місцезнаходження учасників, у тому числі про те, чи беруть вони участь у засіданні з території іншої країни або з тимчасово окупованої території, території проведення воєнних дій.

8. З міркувань безпеки суд повинен розглянути можливість використання безпечних місць для безпечного підключення як альтернативи фізичній присутності в залах засідання суду.

9. Перед початком засідання учасник провадження повинен надати суду всі необхідні документи для справи, яка розглядається, зокрема копію документа, що посвідчує особу, документи, що підтверджують повноваження представника його інтересів, якщо їх немає в матеріалах справи.

10. Технічні засоби та технології, які використовуються судом та учасниками, повинні забезпечувати належну якість зображення та звуку, а також інформаційну безпеку.

11. Учасникам судового процесу має бути забезпечена можливість чути й бачити хід судового засідання, ставити запитання та отримувати на них відповіді, реалізовувати інші процесуальні права й обов'язки.

12. Сторонам рекомендується максимально викладати свої доводи та аргументи письмово.

13. Суд повинен уважно стежити за тим, щоб усі учасники були присутні в засіданні й могли стежити за його перебігом (наприклад, перевіряти, чи не переривається зв'язок (завис екран), і швидко та належним чином реагувати, якщо виникають проблеми.

14. За вимогою судді/головуючого судді мікрофон учасникам судового засідання має бути вимкнено відповідальним працівником суду.

15. Суду може знадобитися повторити те, що щойно відбулося, якщо учасник не міг стежити за процесом.

16. Суд має перервати проведення засідання в разі виникнення технічної несправності до моменту її усунення, залежно від її характеру. Таке зупинення має бути відображено в протоколі засідання

17. На випадок переривання зв'язку має бути встановлена процедура, за якою всі, кого це стосується, можуть зв'язатися із судом за допомогою додаткових засобів.

18. Усі учасники дистанційного засідання мають бути ідентифіковані судом. Кожна особа повинна представитися, повідомити, чи присутні з нею в приміщенні інші особи. Суд може розглянути можливість надання учасниками скан-копії документа, що посвідчує особу, перед початком засідання.

19. Суд має розглянути різні варіанти перевірки особи учасників дистанційного засідання, такі як:

- Показати на камеру документ, що посвідчує особу, або паспорт. Попросити учасників надіслати суду скан-копії документів, що посвідчують особу.
- Попередня реєстрація з використанням відповідного документа, що посвідчує особу.
- Підтвердження з офісу нотаріуса/адвоката або іншого органа.
- Ідентифікація поліцією.
- Впізнання сторонами або свідками.

20. Секретар судового засідання повинен переконатися у відсутності осіб, що незаконно (несанкціоновано) підключилися до дистанційного засідання.

21. Суд має зберегти публічний характер дистанційного засідання через створення цілісної процедури участі громадськості.

22. На початку засідання суд повинен пояснити спостерігачам, у тому числі громадськості та ЗМІ, що несанкціонований запис або трансляція засідання є незаконними.

23. Допит свідків та експертів під час дистанційного засідання має проводитися в порядку, максимально наближеному до практики їх допиту в залі засідання суду.

24. Свідок або експерт можуть брати участь у судовому засіданні за допомогою відео зв'язку тільки з зали судових засідань (приміщення) суду.

25. **Суд може використати такі варіанти для зменшення ризику неправомірного втручання в показання свідка:**

- Попросити свідка «показати» приміщення, у якому він перебуває, повернувши камеру на своєму пристрої. За потреби цю процедуру можна повторювати протягом засідання.
- Попросити свідка дати показання з приміщення, у якому є лише одні двері, а потім подбати про те, щоб під час засідання камера була сфокусована на цих дверях. У такому разі суд зможе закликати будь-яку особу, яка увійде до приміщення, негайно його покинути.
- Попросити свідка сісти подалі від екрана, щоб він не міг читати будь-які матеріали з комп'ютера. Якщо існує занепокоєння, що свідок міг читати з підготовленого сценарію, суд може поставити йому запитання, щоб з'ясувати, чи це так.
- Надати можливість конфіденційно спілкуватися в чаті, по мобільному телефону чи за допомогою іншого електронного пристрою, щоб у разі занепокоєння свідок міг безпосередньо спілкуватися з судом.
- Використовувати окремі «кімнати» на платформі, у яких свідки можуть чекати, перш ніж суд дозволить їм «увійти» до засідання.
- Пояснити, яким чином свідки й інші учасники можуть привернути увагу суду під час засідання (наприклад, за допомогою жестів рук, за допомогою функції «чат», ставлячи запитання безпосередньо суду тощо).

Якщо проведення допиту свідка у режимі відеоконференції не вплинуло на ефективність участі сторони захисту в судовому процесі та не перешкодило реалізації прав обвинуваченого, у тому числі права на допит свідка, підстави для визнання показань останнього недопустимими доказами відсутні.

Детальніше з текстом постанови ВС від 29.10.2020 у справі № 725/6078/14-к (провадження № 51-6403км18) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92602247>

26. Суд має надати вказівки щодо процедури, яких учасники повинні дотримуватися для подання документів або інших матеріалів під час дистанційного засідання.

27. Слід вжити організаційних заходів, щоб забезпечити можливість для всіх учасників бачити та/або чути матеріали, представлені під час дистанційного засідання.

28. Якщо під час дистанційного засідання потрібен перекладач, перевага віддається присутності перекладача поряд із учасником, який не володіє мовою суду.

29. Особа, чие мовлення перекладається, повинна підтримувати зоровий контакт із камерою та сидіти на достатній відстані від неї, щоб її було добре видно. Йому чи їй не слід сидіти спиною до вікна чи іншого джерела світла.

30. У разі постійної неприйнятної поведінки обвинуваченого суд має спершу повідомити йому про право суду вимкнути звук, перервати або призупинити сеанс відеозв'язку з обвинуваченим, перш ніж приймати рішення про це.

31. Обвинувачений повинен мати ефективний доступ до представництва своїх інтересів перед початком дистанційного засідання і під час його проведення, включно з правом до початку засідання конфіденційно спілкуватися зі своїм захисником.

32. Обвинувачений повинен мати право радитися із захисником і обмінюватися конфіденційними вказівками без нагляду. Присутність інших осіб у приміщенні, у якому обвинувачений перебуває під час такого обміну, не допускається.

33. Обвинувачений повинен мати право спілкуватися із захисником за допомогою захищеної системи. Слід забезпечити конфіденційність такого спілкування обвинуваченого. Використання захищеної лінії зв'язку, яка є окремою від лінії відеозв'язку, за допомогою якою проводиться дистанційне засідання, має бути захищене привілеєм на збереження адвокатської таємниці.

Керівництво СЕРЕУ

<https://rm.coe.int/cepej-2021-4-guidelines-videoconference-en/1680a2c2f4>

Керівництво СЕЕЛІ

<https://ceeliinstitute.org/practical-guidelines-for-remote-judging/>

Керівні принципи щодо електронних доказів

<https://www.coe.int/en/web/cdcj/activities/digital-evidence>

Керівні принципи ОВС

<https://www.coe.int/en/web/cdcj/online-dispute-resolution-mechanisms>

Верховний
Суд

Дякую за увагу!